

עד כאן הדברים. מאחר ואני מסכים בדרך כלל עם רוב הדברים, הבאתים כאן להגותי ^{אוצר החכמה} וזורה ולהאדירה.

ארח"ק 09/07/2018

סימן יא

עוד בענין הנ"ל

מו"מ עם הגרז"נ גולדברג שליט"א

ב"ה, יום ג' כט כסלו תשס"א

כבוד ידידי עוז הגאון רבי אליהו שלזינגר שליט"א.

הנני בזה להביע תודתי על משלוח לי ספרו החשוב על מצוות חנוכה. מאד נהנתי מקריאה בספרו אשר דבריו נוחים כשמן, ולא הניח דבר גדול וקטן ממה שיש להתעורר במצות חנוכה. ותשואות חן חן לו.

ולמען לזכור הנני לסיים בדבר הלכה, אף שהם דברים שדשו בו רבים, וכת"ר הביא בזה מראשונים מה שנהגו בזמננו להדליק בבית ומנהג ירושלים שגם בזמנינו לנהוג כבזמן הגמ'. והנה הזכיר כת"ר מהעיטור וז"ל: ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, ואחר שנהגו על הסכנה נהגו, ומי שיכול להניחה מבחוץ, ואם לאו על פתחו עכ"ל. והנה מה שאמרו בגמ' ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו, ניתן לפרש או שמשעת הסכנה שינו חכמים ותקנו שיניחנה בתוך הבית או שאינה תקנה חדשה אלא כך המצוה שיש להניחה על פתח הבית מבחוץ, ואם אין אפשרות כגון בשעת הסכנה, מניחו על שולחנו. אלא שאם כפירוש השני קשה, למה לפי פירוש אחד בגמ' (כא,ב) שזמן הדלקת נרות חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ואי לא מדליק מדליק עד שתכלה רגל מהשוק, אבל לאחר הזמן אינו מדליק. וקשה, שמ"מ ידליק אז על שולחנו, שהרי כשמדליק על שולחנו כל הלילה זמנה הוא וכמו שכתב הרמ"א, אלא ע"כ מוכח שאין מצוה בהנחה על שולחנו, ובהכרח שיש תקנה מיוחדת שבשעת הסכנה משתנה הדין. ומה שתקנו בשעת הסכנה ולא תקנו כך בכל מי שלא הדליק, צריך לחלק שחכמים עשו תקנה מיוחדת לשעת הסכנה שהיא צורך רבים ובאונס, ולא תקנו למי שפשע. וגם מי שדר בעליה למעלה מכ' אמה לכאורה פטור לגמרי מהדלקת נר חנוכה, ולא תקנו לו שיניחנה על שולחנו, שלא תקנו ליחידים.

ונראה להביא ראיה שחכמים מתקנים משום סכנה, ונשאר הדין גם בנתבטל התקנה, שהרי אמרו בר"ה (לב,ב) שלכן תוקעין שופר במוסף ולא בשחרית, ואמר ר' יוחנן בשעת הסכנה שנו, שלא יאמרו הגויים שמתכווננים למלחמה. ומעתה כשאין סכנה יחזור הדבר לעיקר הדין לתקוע בשחרית, שהרי זריזין מקדימין. ובע"כ שכל

שנתקנה תקנה לשעת סכנה, נשאר התקנה. אמנם יש לחלק קצת ולומר שאינו דומה, שתקיעה במוסף חסר רק ענין זריזין מקדימין, אבל עיקר המצוה נעשה כדין, משא"כ בנר חנוכה שחסר עיקר המצוה. עוד יש לומר לפי מה שהקשה החת"ס בחידושו על ר"ה (דף לב) שנדפס בגמרות שכתב צ"ע, שהרי יש ליתן טעם למה לא תוקעין בשחרית, דעל הרוב לא באו עדים עדיין בשחרית וכש"כ כשחל בשבת, ולא יתכן לתקוע מספק בשחרית במקום ב"ד וכו' עיי"ש. ועיין באישים ושיטות של הרב זוין מה שכתב על הרב הרגצובר שפירש כך בירושלמי שזה הטעם שאין תוקעין בשחרית.

ולכן לולא דמסתפינא אמינא שכל זמן שקידשו על פי הראיה לא תקעו בשחרית שעוד לא באו עדים, ובפרט כשמתפללים כותיקין שמתחילין הכל לפני הנץ ומיד בנץ מתפללים. והרי אילו היו תוקעים בשחרית גם היו מתפללים תשע ברכות בשחרית, שהרי התקיעות באים על סדר הברכות, עיין בעל המאור שתשע ברכות הם ברכת שופר ואין ברכה קצרה. ויש לדון מה שאמרו במשנה מגילה (כ) שאין מזין ולא מלין ולא קוראין את המגילה עד שתניין החמה, וכולם שעשאן משעלה עמוד השחר כשר, ולא נתבאר אם ב"ד מקבלין עדות לאחר עמוד השחר עד הנץ, שאולי בב"ד זריזין לא תקנו חכמים שלכתחילה ימתינו עד אחר הנץ. וצ"ע. עכ"פ בשחרית לא באו עדים, ומה שאמרו בשעת הסכנה שנו, אולי בא לבאר למה לא נחזיר היום שמקדשין על הראיה ומיד בבוקר חל הקדושה וכמו שביאר באבני נזר הלכות ר"ח שהלל קידש כל החדשים וחלות הקדושה בבוקר של יום, ונמצא שלא תקנו תקנה חדשה בגלל סכנה, אלא לא שינו הדין מקודם. אכן, זה דוחק, חדא; שבימי ר' יוחנן עדיין קדשו על פי הראיה ורק מזמן אב"י ורבא התחילו לקדש על פי החשבון, עיין דורות ראשונים. וגם ר' יוחנן שאמר בשעת הגזירה שנו, בא להסביר המשנה, לכן לא יתכן פירושינו.

אכן, בעיקר קושיית החת"ס, לכאורה יש לתרץ, דהן אמת שקידוש החודש ור"ה בא מכוח ב"ד וכמו שאמרו מקדש ישראל שמקדשי לזמנים. וכן ממה ששינו ראוהו ב"ד נחקרו העדים ולא הספיקו לומר מקדוש, הרי זה מעובר, מזה שב"ד צריכים לקדש ולא רק לברר האמת אם נראית הלבנה. אכן, לאחר שב"ד מקדשים, מתקדש העבר ונעשה קדוש, ומתחיל חג ר"ה מהלילה, ואסור במלאכה. ולכן גם ניתן לתקוע אז. ודעת החת"ס שאף שמתקדש ומשתנה העבר, מ"מ אין אפשרות לקיים מצוה כל שבאותה שעה עדיין לא חלה קדושה.

ויש הרבה להאריך בדבר זה, שכל הענין הזה ששייך לשנות את העבר, אינו נתפס בשכל אנושי, וזה ניתן להבין רק בלמעלה מן הזמן ומן השמש. לכן קשה להסביר מה ניתן לעשות בדבר שכעת איננו ורק בעתיד ישנה את העבר, עיין תוס' ב"ק (לג) לגבי יוחלט השור. וכן גבי אחר ז' נקיים שראתה טומאה סותרת למפרע. וכן חכם עוקר הגדר מעיקרו, עיין תוס' גיטין (לג). וגבי נזיר שותה יין ויכול להתיר נזרו. ועיין רמב"ם פ"ו מגירושין מה שמחלק בין תנאי של ע"מ לתנאי של אם למקנה ומגרש לאחר ל' או לאחר שתתן ר' זוז.

ז'מן נחמיה גולדברג.

ואסיים בתודה ובברכה

בס"ד, יד בטבת תשס"א

כבוד ידידינו הגדול, הגאון המפורסם מוה"ר רבי זלמן נחמיה גולדברג שליט"א
חבר ביה"ד הגדול פעיה"ק ירושת"ו

אני מודה לו על מכתבו ועל ברכותיו. ובאמת שבענין זה האריך הרבה הגאון רבי
מנחם יהושע ארנבערג זצ"ל בשו"ת דבר יהושע ח"א סימן מ, וכתב: "אחר חתימת
התלמוד היה שעת סכנה, ואז עקרו ביי"ד שבאותו הדור מצות הדלקה בחוץ ותקנו
להדליק בפנים ומאותו סכנה ואילך לא חזרו ותיקנו להדליק בחוץ". ובכל הסימן כולו
הולך בשיטה זו, עד שכתב: "ומכאן אני תמה על מה שראיתי בעלותי לירושלים שיש
נוהגים שמדליקים בחוץ ואיני יודע ממי יצא הוראה זו... לא זו בלבד שרשאין להדליק
בפנים בזמנה"ז אלא שמחוייבין בכך, שאם הדליק בחוץ לא עשה כתקנת חכמים ולא
עשה ולא כלום".

ובאמת שהדברים תמוהים עד מאוד, דבשלמא אם היו אומרים דכיון שכך היה
מנהגם בחו"ל להדליק בפנים, הרי שהם ממשיכים לנהוג כמנהגם, וקשה עליהם
לשנות, כי אז אולי היינו מבינים דבר זה. אבל לומר שדוקא אלו שמדליקין בחוץ
אינם עושים כהלכה, ואלה שמדליקים בפנים הם העושים כהלכה, זה הלא קשה
טובא, שהרי הלכה פסוקה היא בשו"ע סי' תרצ"א סעיף ה: "נר חנוכה מניחו על
הפתח הסמוך לרה"ר מבחוץ", ולמי נאמרה הלכה זו. ואף הרמ"א לא הגיה בזה כלום,
והיה לו לומר דלמנהגינו יש להדליק בפנים ולא בחוץ. ועל כרחך דהם סברי דבודאי
הדין של הדלקה בחוץ שהיה בזמן הגמרא לא נעקר ח"ו ממקומו, אלא שהיתה זו
הוראת שעה דבעת הסכנה ידליקו בפנים כדי שלא תשתכח מצות הדלקת נר חנוכה,
אבל כיון שעברה לה הסכנה, הרי ברור ששוב יש לנהוג כדינא דגמרא, ולהדליק
בחוץ.

ובאמת שכן נראה גם מכמה מן הראשונים. יעויין בחידושי הריטב"א על שבת
בסוגיא דנר חנוכה, שכתב וז"ל: "ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו, פי' לא סוף דבר
סכנת נפשות, דא"כ פשיטא דעל מ"ע לא יהרג וכדאיתא לקמן גבי תפילין, אלא אפילו
סכנת צער או איבה כמו בצרפת, ולפיכך היה אומר מורי כשנושב הרוח שאי אפשר
להדליק בחוץ, מדליקה בפנים בביתו". ומבואר מדבריו, שמתחילה כך היתה התקנה
שבמקרה ולא יהיה באפשרותו לקיים בחוץ, כי אז יקיימנה בפנים. וכל זה בשעת
צער או איבה, אבל כשנעקר האונס מעליו, הרי יש לו לקיים את המצוה כתיקונה
וכאשר מצווים אנו עליו מפי חז"ל.

עוד מבואר באור זרוע הל' חנוכה (ואף בדבר יהושע הנ"ל מביאו, אולם באמת
מדבריו מפורש באר היטב דלא כהדבר יהושע) וז"ל: "והאידנא דליכא סכנה, לא
ידענא מאי טעמא אין אנו מדליקין בחצירות". ואם האור זרוע אינו יודע, מה נענה
אנן אבתריה, והלא אנו בודאי אין אנו מבינים למה לא חזרה עטרה ליושנה. אמנם

נכון שבסופו של דבר גם בזמנו לא הדליקו בחוץ, אך הוא מתמה על כך. ומכאן שאין לומר בפשיטות דיש להדליק בפנים מאז שעת הסכנה.

ובס' העיטור הל' חנוכה כתוב: "נ"ח מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו. ואחר שנהגו על הסכנה נהגו, ומי שיכול להניח מבחוץ מניחה מבחוץ ואם לאו על פתחו". ושם בפתח הדביר כתב: ר"ל אף שאין סכנה מ"מ נהגו להניחו על השולחן, ועיין או"ז שתמה על מנהגינו כיון שאין סכנה למה אין אנו מדליקין בחצירות, ולפי מש"כ רבינו ניהא... מ"מ מצוה מי שיכול שיניחנו מבחוץ עיי"ש.

ויעיין בשלטי הגיבורים בסנהדרין פ' בסו"מ שכתב דאין לעקור תקנת חכמים לגמרי — כשתיקנו ביום מסויים לעשות דבר פלוני — בגלל גזירה אלא א"כ קובעים אותו ליום אחר, כי בזה לא מיקרי שעקרו תקנת חכמים לגמרי, וכשנעקרת הסכנה והאונס, חוזר קיום התקנה למקומו, ולא אמרינן דכיון דהותרה הותרה, שהרי לא הותרה מחמת שנעשה לה היתר אלא שאירע בה אונס וסכנה, וכשהאונס נגמר והסכנה הלכה לה, חזקה התקנה למקומה.

ובאמת שמאז ומתמיד קשה עלי הדבר שלא כולם קיבלו את הדבר הנראה כפשוט, שיש להחזיר דינא דגמרא למקומו בפרט פה בארץ ישראל שכך נהגו כאן כל גדולי הארץ וכמו שנפסק להלכה בשו"ע.

המברכו בכל מילי דמיטב, דורש שלומו הטוב באה"ר אליהו שלזינגר.

סימן יב

בענין מי שיוצא מביתו בפלג המנחה וישוב בשעה מאוחרת בלילה, אימתי זמן הדלקת נרות חנוכה אצלו

מאת מרן הגר"ש ואזנר שליט"א גאב"ד ור"מ ז"מ בני ברק

כבוד ידידי הה"ג המופלג שלם בתו"י רבי אליהו שלזינגר שליט"א
רב שכונת גילה ומקו"ח ירושת"ו

אחדשה"ט וש"ת באהבה, מכתבו מחודש אלול העבר קבלתי, ומחמת קוצר הזמן נדחה עד היום. ואשר שאל בענין הדלקת נ"ח במי שיחזור לביתו בשעה מאוחרת האין ינהג ידליק מפלג המנחה, או ידליק כשיחזור בשעה מאוחרת, או יעשה שליח שידליק בשעת זמן ההדלקה. הנה ד' שיטות בזמן ההדלקה, דעת המרדכי והטור סי' תרע"ב דמשתשקע החמה היינו סוף שקיעה והיינו ציה"כ, ודעת הרשב"א והר"ן מתחלת